

Višnja
Bralić,
Zlatko
Jurić

Konzervirati ili restaurirati, pitanje je

CAMILLO BOITO, *Spomenik kao knjiga. Spisi o arhitekturi, kulturi i restauriranju 1861 – 1886.*, (ur. i pril.) Marko Špikić, (prev.) Ana Vukadin, Zagreb: Disput, 2013., 299 str.
ISBN 978-953-260-164-0

Camillo Boito. Spomenik kao knjiga antologija je od deset tekstova talijanskog arhitekta i konzervatora koji su objavljeni između 1861. i 1886. godine u Italiji, a koje je odabrao i za hrvatsko izdanje priredio Marko Špikić, te s talijanskog prevela Ana Vukadin. Lijepo opremljeno izdanje zagrebačkog Disputa značajno je iz više razloga. U prvom redu, radi se o prvom prijevodu teorijskih tekstova Camilla Boita na hrvatski jezik, i kao takvo predstavlja bitan doprinos zaštiti kulturnog naslijeđa kao autonomne discipline koja ima svoju povijest, teoriju i praksu. Do objave ove knjige Boitovo arhitektonsko i konzervatorsko djelovanje bilo je poznato tek malenom broju stručnjaka, među kojima treba istaknuti Tomislava Marasovića i naravno, Ivu Maroevića, čije uvjerenje o neophodnosti objavljivanja kritičkih izdanja

izvornih teorijskih spisa europskih konzervatora nastavlja i Marko Špikić. Svijest o važnosti poznavanja teorije konzerviranja kao neophodne prethodnice svake konzervatorske prakse Marko Špikić potvrdio je već izdanjem *Anatomija povijesnog spomenika* (2006.) – svojevrsnim panoramskim pregledom cjelovitih teorijskih tekstova o zaštiti kulturnog naslijeđa objavljenih u Europi u 19. i 20. stoljeću, dok se nova knjiga fokusira na teorijsko i praktično djelovanje istaknutog konzervatora u Italiji u drugoj polovici 19. stoljeća.

Tekstovima koji su nastali u razdoblju kada je ugledni talijanski arhitekt, restaurator i pisac bio najaktivniji u kritičkom i teorijskom promišljanju zaštite kulturnog naslijeđa, prethodi uvodni esej priređivača u kojem se skicira prostor i vrijeme Boitova

djelovanja: Italija u godinama stvaranja ujedinjene nacionalne države i njezine stabilizacije do kraja stoljeća, vremena u kojem je “politički osviješten i prošlošću napojen narod” stvarao svoj nacionalni kulturni identitet. Na odabranim primjerima Marko Špikić pažljivo prati razvoj onodobnih konzervatorskih ideja i načela te kompetentno i sažeto predstavlja i samog Boita, “vođećeg talijanskog teoretičara konzerviranja toga doba”, čiji je “srednji put” bio nedovoljno valoriziran u europskoj teoriji i praksi a gotovo ne(pre)-poznat u Hrvatskoj. Prijevode odabranih Boitovih tekstova prate opsežni komentari i bilješke, koji dopunjuju sliku vremena nizom detalja o obnovama najvažnijih talijanskih arhitektonskih spomenika – od pročelja firentinske katedrale i Koloseja u Rimu do crkve sv. Marka u Veneciji. Tu su i kratke biografije protagonista žustrih polemika koje su se vodile u Europi, a Boitovi sugovornici s kojima dijeli stavove ili polemizira smješteni su u društveni i strukovni kontekst sredinā u kojima djeluju. U komentarima se također može pratiti i razvoj dijalektičkog “sukoba” ideja i ciljeva stilskog restauriranja i konzerviranja u Europi druge polovice 19. stoljeća. Marko Špikić ih povezuje s preobrazbom Boitovih osobnih u kolektivna i strukovna načela, preobrazbom koja se jasno očituje u njegovim tekstovima iz osamdesetih godina 19. stoljeća.

Atmosfera “restauratorske groznice” nastale u pobjedničkom ozračju *Risorgimenta* i potrebe afirmiranja nacionalnog stila, uvjerljivo prenosi prvi tekst u antologiji – *Izvešće općinskom vijeću o restauriranju Tičinskih vrata u Milanu* (1861). Mladi Boito se potvrđuje kao uvjereni pristaša stilskog restauriranja, koji strastveno zagovara “uklanjanje mlađih slojeva i dovršavanje onog što je nepotpuno: Tako će od ovih starih milanskih vrata na koncu nastati ozbiljan i grandiozan spomenik, istinski star.” I u tekstovima iz sedamdesetih godina Boitova su razmišljanja još uvijek usklađena s načelima stilskog restauriranja, premda počinje izražavati i poneku sumnju u opravdanost postupka

“idealnih rekonstrukcija”. Zaokret u pozicijama predstavlja tekst *Restauriranje sv. Marka* (1879.) u kojem Boito vodi duhovitu polemiku s kritičarima obnove bazilike, prvenstveno s engleskim arhitektima i restauratorima iz kruga Johna Ruskina i Williama Morrisa. *Arhitektura Nove Italije* (1872.) druga je velika Boitova preokupacija. Citat iz njegova nekrologa Pietru Selvaticu za kojeg ustvrđuje da je “pišući o prošlosti (...) istodobno promišljao boljitak suvremene umjetnosti” Marko Špikić uzima kao ideju vodilju samog Boita u razmišljanjima o suvremenoj arhitekturi u kontekstu gustih povijesnih slojeva talijanskih gradova. Među tekstovima iz osamdesetih godina nalaze se *Načela restauriranja u sedam točaka – Treći kongres talijanskih inženjera i arhitekata, Rim* (1883.), *Restauratori* (1884.) i *Naši stari spomenici – Potreba za zakonom o njihovom očuvanju* (1885.). Posljednji tekst pisan je u formi dijaloga što mu daje posebnu neposrednost i živost, ali i omogućuje suprotstavljanje različitih gledišta “s ciljem retoričkog uvjeravanja građanstva u vrijednosti kulturne baštine”. U formi razgovora pisana je i Boitova “metodološka oporuka”: *Naši stari spomenici: Konzervirati ili restaurirati* (1886.), tekst koji će pak najviše utjecati na europsku teoriju konzerviranja u 20. stoljeću.

Promjenu Boitovih teorijskih razmišljanja i priklanjanje konzervatorskoj ideji dobro ilustriraju slijedeće rečenice: “Ukoliko postoji prijeka potreba za zahvatima, arhitektonske spomenike je bolje konsolidirati nego popraviti, bolje popraviti nego restaurirati te svakako valja uložiti najveći trud da se izbjegnu dodaci i obnove.” Boitovo odustajanje od stilske restauracije najbolje pokazuje misao da “treba činiti nemoguće, treba činiti čuda kako bi se spomeniku sačuvao njegov stari umjetnički i slikovit izgled (...), izgled koji promatrača neće dovesti u zabludu.” U praksi je, međutim, Boito povremeno odstupao od svojih teorijskih razmišljanja i principa kao primjerice u rekompoziciji Donatellova glavnog oltara u Bazilici del Santo u Padovi.

I za kraj najvažnije pitanje: Zašto je ova knjiga aktualna danas? Osim autentične slike

vremena i onodobnih protagonista struke, detaljno su, "iz prve ruke" opisane i obrazložene intervencije na znamenitim spomenicima. Čitatelja će Boitovi tekstovi upoznati s kompetentnim promišljanjem svih "ključnih" pojmova moderne metodološke dvojbe "konzervirati ili restaurirati", dvojbe koja je u struci nedvojbeno aktualna i danas, i to ne samo na razini općeg teorijskog razmatranja, već i na razini donošenja odluka u svakodnevnom konzervatorskom i restauratorskom poslu. U nizu Boitovih svjedočanstava – primjerice, kada kao arhitekt-restaurator koji obnavlja mozaike crkve sv. Marka opravdava uporabu zidarskog čekića za uklanjanje starih mozaika i radikalne rekonstrukcije – vidimo da se služi istim argumentima koje slušamo i danas: konzervator se, eto, zalagao za manje popravke, ali suprotno njegovim željama od njega je zatražen projekt opće rekonstrukcije poda. A da o "loše sastavljenim povjerenstvima" i "škrtim sredstvima za spomenike" i ne govorimo... "Lijekovi?" - pita se Boito - "Ponajprije više novca, a taj je najgorči."

Unatoč velikom pomaku u tehničkom aspektu struke i uspostavljanju metodologije "znanstvenog restauriranja", u osobnim dilemama i rješavanju praktičnih konzervatorskih problema nije se puno toga promijenilo. Koliko god mi načelno pristajali uz "znanstveno restauriranje" i konzerviranje, pokušajmo biti iskreni prema sebi i odgovoriti na pitanje koliko puta ste se našli u situaciji da na osnovu hipoteza, analogija, uživljavanja u predmet i/ili ideju autora, izvedete neku rekonstrukciju kojom bi se pohvalili i zagovornici stilskog restauriranja. Inspirativnim se Boitovim dijalozima stoga treba vraćati ne samo zbog čari duhovite književne i intelektualne igre, već i zbog širine promišljanja, propitivanja i opreza u pristupanju spomeniku. Možemo stoga samo poželjeti da će knjiga *Camillo Boito. Spomenik kao knjiga* pronaći put ne samo do uže stručne zajednice, nego do što većeg broja zainteresiranih čitatelja, što ona istinski zaslužuje. ✕